

Gogolis Getliņos. Recenzija par Nacionālā teātra iestudējumu 'Revidents'

Anna Andersone
Teātra kritiķe

DELFI PLUS⁺ saturs

Nacionālā teātra "Revidents" ir Krievijas jaunās paaudzes režisora Nikitas Kobeļeva debija Latvijas teātrī. Savā astoņus gadus ilgajā karjerā režisors jau nopelnījis vairākas balvas un iestudējis virkni klasiķu: Gorkiju, Brehtu, Ibsenu, Horvātu, Ziskindu un tagad arī Gogoli. Kobeļevs nenāk tukšā vietā – Latvijā Gogolis iestudēts bieži un spilgtā atmiņā vēl ir divas samērā nesenas izcilas Gogoļa interpretācijas: Alvja Hermana "Revidents" Jaunajā Rīgas teātrī un Kirila Serebreņņikova "Mirušās dvēseles" Nacionālajā teātrī. Gan šie un citi iestudējumi, gan režisoru joprojām dzīvā interese par Gogoli apliecina – viņa darbi ir pārdzīvojuši savu laiku un prasmīga režisora rokās spēj uzrunāt arī laikmetīgā teātra skatītāju. Tad kāpēc Nacionālā teātra izrādes gadījumā tā nenotiek un iestudējums šķiet tik neglābjami arhaisks un nomācoši provinciāls?

Viena no atbildēm – šķiet, Kobeļevs nav īsti sapratis, kāpēc šo darbu iestudē. Intervijā "Rus.Lsm.lv" viņš stāsta, ka būtu muļķīgi šeit iestudēt izrādi par Krieviju, bet tikpat muļķīgi būtu mēģināt to darīt par Latviju, nepārzinot šejienes reālijas. Risinājums, paša vārdiem runājot, – "uztaisīt vienkārši provinces pilsētu, kurā var nojaust tās vai citas iezīmes". Apgalvojums, ka būtu muļķīgi šeit iestudēt izrādi par Krieviju, gan ir visai apšaubāms – Latvija ir cieši saistīta ar kaimiņzemes informācijas telpu un tur notiekošais vistiešākajā veidā ietekmē arī mūs. Galu galā, gudra politiskā teātra migrācija, izmantojot šeit pieejamo mākslinieciskās izteiksmes brīvību, būtu pat ļoti interesanta un vērtīga (to ar savām politiski uzlādētā iestudējuma "Parasts stāsts" viesizrādēm pierādījis arī Kirils Serebreņņikovs). Tā vietā Kobeļevs pieņēmis, ka "tās vai citas iezīmes" ir saprotamas visās postpadomju valstīs dzīvojošajiem, savukārt vietējās reālijas mēģināts ieaut caur pilsētas mēra tēlu kā tiešas atsauces uz Aivaru Lembergu, kura mahinācijas un lojalitāte Krievijai nevienam nav noslēpums. Tomēr ar šādu pieeju – bez skaidra koncepta ne par izrādes laiktelpu, ne mērķauditoriju – rezultāts ir likumsakarīgs – ne šāds, ne tāds.

Par vienu no izrādes centrālajiem tēliem kļūst atkritumi – darbība norisinās atkritumu poligona vidū, ko reprezentē gan milzīgs ar Getliņu ainavu apdrukāts panno visapkārt skatuvei, gan stūrī sakrautie maisi ar dažādām drāzām (scenogrāfs – [Reinis Suhanovs](#)). Atkritumi ir tik plaši izmantota metafora teātrī, ka tā jau kļuvusi par klišeju, un jābūt labam iemeslam, lai tos atkal vilktu uz skatuves. Iespējams, tāds var arī atrast – ziņu lentēs arvien biežāk parādās stāsti par globālo plastmasas piesārņojuma krīzi, atkritumu biznesa un iecienīts mafijas rūpālis un nupat savu atkritumu krīzi gandrīz piedzīvoja arī Rīga, savukārt Volokolamskas pilsētā Krievijā pērn no netālu esošā atkritumu poligona izdalījušos indīgo gāzu dēļ slimnīcā tika nogādāti desmitiem bērnu, bet šīgada februārī pret bezatbildīgi ierīkotām un slikti apsaimniekotām izgāztuvēm protestēja jau tūkstošiem cilvēku visā Krievijā. Mēģinot saprast iestudējuma jēgu, būtisks šķiet tieši šis pēdējais fakts, kas ļauj minēt, ka režisoru varētu būt iedvesmojusi tieši Krievijas realitāte un lugas sociālkritiskais potenciāls par mūsdienu "mazā cilvēka" mentalitāti, kurā provinciāla, uz pašlabumu vērsta domāšana sadzīvo ar kaislīgu sapni par spožu, pārtikušu dzīvi – pretrunīgs kokteilis, kura recepte, šķiet, nav īpaši mainījusies kopš Gogoļa laika.

Rezultāts citā realitātē varētu būt ass politiskais teātris, taču ne šajā gadījumā. Tam pretojas pats Gogoļa teksts, kura naivie, labdabīgie varoņi (un viņos tiešām atspoguļojas labi pazīstamas cilvēciskas vājības) izradē izmantotās izsmēģīgās satīras vai reālpsiholoģiskā teātra gaismā zaudē jebkādu pievilcību. Bezjēdzīga kļūst arī lugas ikoniskā frāze "Par ko jūs smejaties? Paši par sevi taču smejaties!", jo režisors nesmejas ne par sevi, ne par mums, bet gan piedāvā neveiksmīgu, klišeisku interneta komentāra līmeņa karikatūru priekšstatam par mazpilsētas činovņikiem, kam nav svešas ilgas pēc izraušanās. Ja tā – vai šim mērķim bija nepieciešams Gogolis?

Iespējams, varēja būt arī citādi. Programmiņā lasāmajās pārdomās režisors parāda, ka apzinās – Gogoļa luga ir kas vairāk par satīru – un arī viņa iestudējumā "Revidents" būs "ne gluži reāls stāsts, pat ja tajā varēs samānīt precīzas mūsu laika iezīmes", taču realitātē iestudējums nepārkāpj sadzīviskas komēdijas robežas, kur par metafizisku līmeņu klātbūtni un notikumu iespējamo sirrealitāti tiek signalizēts vien ar abstraktām, dekoratīvām videoprojeksijām, kas brīžiem pavada Ivara Kļavinska atveidotā mēra un Artura Krūzkopa Hļestakova monologus un kuru mērķis, šķiet, ir reprezentēt divus jau pieminētos eksistences polus, starp kuriem plosās Kļavinska un Krūzkopa varoņi, – realitātes mēslaini, kur nogrimst viss labais un cēlais, un krāšņu vīziju par skaistu dzīvi.

Režisors nav atradis varoņu un norišu absurdā komisma atslēgu – izrāde risināta reālpsiholoģiskā teātra ietvarā, un šajā situācijā aktieriem režijas un interpretācijas trūkuma radīto enerģijas vakuumu savās lomās nākas kompensēt ar nedaudz histērisku, sakāpinātu rosīšanos, kas ātri vien kļūst nogurdinoši vienvēidīga. Režisora asprātības un iztēles trūkumu nesaudzīgi uzrāda arī nesmielīgu klišeju izmantojums – piemēram, Mārtiņa Brūvera Ļapkins-Tjapkins, kurš, aizrāvies ar medību suņiem, pateicībā par kukuļa pieņemšanu uzlec Hļestakovam un imitē sunisku dzimumaktu. Dzīva humora un pašironijas uzplaisnījumi ir sporādiski un veldzējoši, piemēram, Ulda Dumpja un Ģirta Jakovļeva Dobčinska un Bobčinska gaumīgajos duetos.

Nenoliedzami, režisors centies piešķirt izrādei arī iegrīmi, tāpēc mēra un Hļestakova izpausmes brīžiem pieņem gluži vai traģiskus vaibstus – abi ir radniecīgi savos sapņos par dzīves virsotnēm, tāpēc vai nu iztēlē, vai ar sadzīvisku mahināciju palīdzību cenšas rausties pa sociālā statusa kāpnēm augšup. Mērs gan ir vairāk piezemēts un racionālāks ([Ivars Kļavinskis](#) savu varoni spēlē gandrīz vai tīrā reālpsiholoģismā), taču Hļestakovs ir Minhauzena tipa fantasti, kura izmisīgā vēlme pēc krāšņas dzīves viņa monologā par dzīvi Pēterburgā robežojas ar gluži fizisku nepieciešamību. Tomēr arī šie varoņi neiziet

ārpus sadzīviskas satīras robežām, tāpēc saredzēt iekšēju pamatojumu šādam risinājumam ir grūti. Iespējams, ka Gogolis atkritumos ir smalka režisora ironija par krievu klasiķa satīras bezspēcību vēl absurdākās un groteskākās mūsdienu realitātes un tās "varoņu" priekšā, lai gan drīzāk šis minējums ir izklaidējoša spekulācija, mēģinot saprast redzētā jēgu.

"Revidents" vēlreiz apliecina, ka klasikas iestudējums bez skaidra mērķa glaimojošā gaismā nerāda nevienu – ne režisoru, ne aktierus, ne pašu materiālu. Tas gan neizslēdz to, ka reizēm tieši interpretācijas trūkums var kļūt par interpretāciju. Pagājušajā sezonā Krievijas teātrī to pierādīja Konstantīns Bogomolovs, gandrīz vai destilētā formā iestudējot padomju dramaturga Viktora Guseva lugu "Slava", kuru pagājušā gadsimta 30. gados izpārdotās Sanktpēterburgas Lielā drāmas teātra zālēs izrādīja vairāk nekā 200 reizi. Savā izrādē, kas Rīgā bija skatāma festivāla "Zelta maska" ietvaros, Bogomolovs caur Guseva lugu priekšplānā izvirza problemātisko padomju laika dramaturģiju vispār, vaicājot – ko ar to darīt mūsdienās? Bogomolova izrāde noteikti nav saucama par aizraujoši skatāmu, taču tā ir konceptuāli interesanta un tās uzdotie jautājumi – būtiski. Vai un kādus jautājumus izvirza Nikitas Kobeļeva "Revidents", nezinu, taču skaidrs ir viens – ar lepnumu šo izrādi ne Latvijas, ne Nacionālā teātra annālēs ierakstīt nevar.